

5. Karimov, A. Museums of Uzbekistan: History and Perspectives. Uzbekistan Historical Review/Ed.Sabirova.S/Uzbekistan. Tashkent. 2018. pp. 77-89.
6. Anderson, G. Reinventing the Museum: Historical and Contemporary Perspectives on the Paradigm Shift/Ed. Gail Anderson//AltaMira Press. Lanham and New York. 2014. pp. 23-24 and 30-31

YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH JARAYONIDA SANOAT KORXONALARIDA RISKLARNI KAMAYTIRISH IMKONIYATLARI

Maxmudov Shoxruxbek Asror o'g'li

Farg'ona davlat texnika
universiteti tayanch doktoranti
shoxrux.maxmudov@ferpi.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida sanoat korxonalarida yuzaga keladigan ekologik, iqtisodiy va texnologik risklarni kamaytirish imkoniyatlari o'rganiladi. Tadqiqotda ishlab chiqarish jarayonlarini barqarorlashtirish, energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni kamaytirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etishning ahamiyati tahlil qilinadi. Muallif tomonidan taklif etilgan chora-tadbirlar sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish va ekologik xavflarni minimallashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, sanoat risklari, ekologik xavf, innovatsiya, barqaror rivojlanish, chiqindilarni kamaytirish, energiya samaradorligi.

Kirish: Bugungi kunda sanoat rivojlanishi va atrof-muhit muhofazasi o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash global dolzarb muammoga aylanmoqda. Yashil iqtisodiyotga o'tish – nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki iqtisodiy o'sishning yangi, innovatsion yo'llarini yaratadi. Ammo bu jarayonda sanoat korxonalarida ekologik, texnologik va moliyaviy risklar kuchayadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish orqali sanoat korxonalaridagi risklarni kamaytirish imkoniyatlarini aniqlash va taklif etishdan iborat.

Asosiy qism: Tahliliy-statistik usul, SWOT tahlil, ekspert baholash va taqqoslash metodlari asosida O'zbekistonning ayrim sanoat korxonalarida yashil iqtisodiyotni joriy etish darajasi va risk holatlari o'rganildi. Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish jarayoni davomida turli xavflar va noaniqliklar yuzaga kelishi mumkin. Bu xavflar korxona samaradorligiga va moliyaviy natijalariga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli ishlab chiqarish risklarini aniqlash va minimallashtirish strategiyalarini ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb ahamiyatga ega.

Ishlab chiqarish jarayonida turli omillar tufayli yuzaga keladigan xavflar quyidagi turlarga bo'linadi:

- **Texnik xavflar** – texnologik asbob-uskunalar va dastgohlarning ishlamasligi, nosozligi;
- **Moliyaviy xavflar** – xomashyo narxlari o'zgarishi, pul oqimining notekisligi;
- **Kadrlar xavfi** – malakali ishchi kuchining yetishmasligi yoki kadrlar almashinishi;
- **Tashqi muhit xavflari** – iqtisodiy, siyosiy va ekologik omillarning ta'siri;
- **Boshqa xavflar** – logistika va ta'minot zanjiridagi buzilishlar, sifat nazorati muammolari.

Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish jarayonida duch kelinadigan muammolar tahlil qilinganda quyidagi asosiy xavf-xatarlar ajratib ko'rsatiladi:

1. **Xomashyo va yetkazib beruvchilar bilan bog'liq xavflar** – xomashyo narxlari o'zgarishi va yetkazib beruvchilarning ishonchsizligi.
2. **Texnik infratuzilmaning yangilanmasligi** – korxona asbob-uskunalar va texnologik jarayonlar eski bo'lib, tez-tez buzilishlarga olib kelishi.
3. **Ishchi kuchi yetishmasligi va tayyorgarlik muammolari** – malakali ishchilarni jalb qilishda qiyinchiliklar.

4. **Boshqaruv va qaror qabul qilishda noaniqlik** – ichki boshqaruvda xavflarni kamaytiruvchi qarorlar qabul qilinmasligi.

Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish risklarini minimallashtirish uchun quyidagi optimal yondashuvlar taklif etiladi:

- **Risklarni baholash va kuzatib borish tizimini joriy qilish** – xavflarni erta aniqlash va tahlil qilish uchun monitoring va baholash tizimini o'rnatish.
- **Texnik infratuzilmani yangilash va innovatsion texnologiyalarni joriy qilish** – ishlab chiqarish jarayonining texnologik bazasini yangilash orqali xavflarni kamaytirish.
- **Kadrlar tayyorlash va malaka oshirish dasturlarini kuchaytirish** – malakali mutaxassislarini tayyorlash orqali ishlab chiqarish jarayonidagi xavflarni kamaytirish.
- **Xomashyo va yetkazib beruvchilar bilan mustahkam aloqalarni o'rnatish** – ishonchli yetkazib beruvchilar bilan uzoq muddatli hamkorlik qilish orqali xavflarni kamaytirish.

Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish xavflarini aniqlash va minimallashtirish strategiyalarining ahamiyatini ko'rsatadi. Turli risklarni boshqarish uchun ishlab chiqarish jarayonida xavflarni boshqarishning zamonaviy va innovatsion usullarini qo'llash tavsiya etiladi. Sanoat korxonalari samaradorligini oshirish uchun risklarni tahlil qilish va samarali boshqarish strategiyalarini amalga oshirish lozim.

Korxona risklari, biznes muhitining noaniqligi, cheklangan resurslar, risk og'ishlari va voqealar o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish, zamonaviy biznesda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu omillar o'zaro bog'liq bo'lib, korxonaning ichki va tashqi muhitiga ta'sir ko'rsatadi, shuningdek, korxona tomonidan qabul qilinadigan qarorlar sifatini belgilab beradi.

1. Korxona risklari va biznes muhitining noaniqligi. Korxona risklari asosan biznes muhitining noaniqligi bilan bog'liq. Bozor iqtisodiyotining o'zgaruvchanligi, davlat siyosatidagi o'zgarishlar, yangi raqobatchilarning paydo bo'lishi va texnologik rivojlanish biznes muhitida noaniqlikni oshiradi. Bu esa, korxona uchun maqsad va strategiyalarni amalga oshirish jarayonida kutilmagan to'siqlar paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin. Shu boisdan, biznes muhitidagi noaniqlik risklarni yanada kuchaytirib, korxonaning qaror qabul qilish jarayonini murakkablashtiradi.

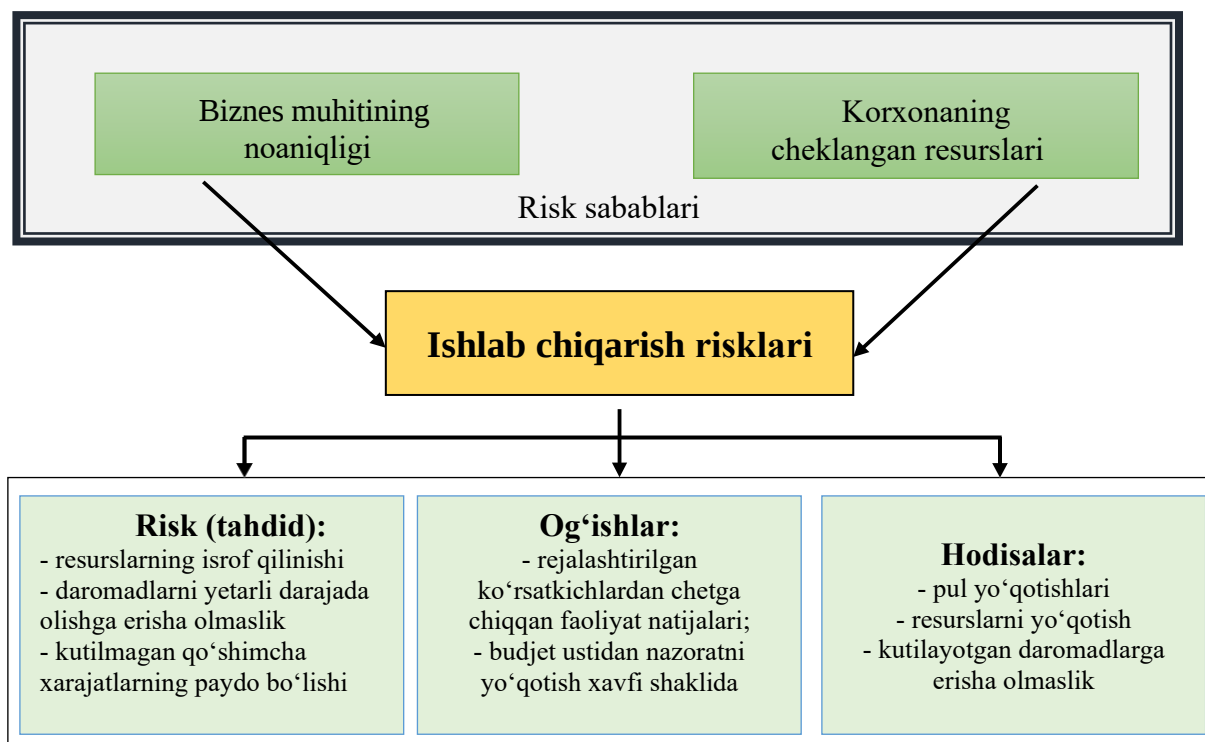
2. Cheklangan resurslar va risk og'ishlari. Korxonaning cheklangan resurslari — moliyaviy, insoniy yoki texnologik resurslar bo'lishidan qat'i nazar — korxonaning o'z maqsadlariga erishishida katta rol o'ynaydi. Cheklangan resurslar korxonaning tezkor va to'liq javob qaytarish imkoniyatini kamaytiradi va risklarni minimallashtirish uchun qo'llaniladigan variantlarni cheklaydi. Natijada, korxona qabul qilgan risklarni boshqarish strategiyalari ideal bo'lmasligi mumkin va bu strategiyalarning og'ishi yuzaga keladi. Og'ishlar ko'pincha rejalashtirilgan natijalardan farqlanadigan va noxush oqibatlariga olib kelishi mumkin bo'lgan natijalarni anglatadi.

3. Risk og'ishlari va voqealar tahlili. Risk og'ishlari korxonaning risklarni boshqarish va nazorat qilish tizimidagi kamchiliklarni ochib beradi. Bu og'ishlarni samarali tahlil qilish orqali korxona o'z faoliyatida yuzaga kelgan voqealarni chuqurroq o'rganishi va ulardan o'ziga kerakli xulosalar chiqarishi mumkin. Voqealar tahlili, ya'ni korxona faoliyatida sodir bo'lgan kutilmagan va noxush voqealarni o'rganish, risklarni kamaytirish strategiyalarini takomillashtirishga yordam beradi. Misol uchun, texnologik infratuzilmaning buzilishi yoki mahsulot sifati bilan bog'liq muammolar tahlil qilinganda, korxona bunday voqealar yuzaga kelishiga sabab bo'lgan omillarni aniqlab, ularni bartaraf etish bo'yicha tegishli choralarni ko'rishi mumkin.

4. Korxona uchun optimal risk boshqarish yondashuvlari. Yuqoridagi omillarning barchasini inobatga olgan holda, korxona optimal risk boshqarish yondashuvlarini joriy etishi lozim. Birinchi navbatda, biznes muhitidagi noaniqliklarni kamaytirish uchun tahlil va prognoz qilish tizimini kuchaytirish, ma'lumotga asoslangan qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlaydi. Shuningdek, cheklangan resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlash uchun samarali

rejalashtirish tizimini joriy qilish zarur. Risk og'ishlarini kuzatish va voqealar tahlili orqali risklarni qayta baholash va yangi strategiyalar ishlab chiqish mumkin bo'ladi.

Korxona risklarini samarali boshqarish biznes muhitining noaniqligi, cheklangan resurslar, risk og'ishlari va voqealar o'rtasidagi bog'liqlikni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Ushbu omillar korxonaning qisqa va uzoq muddatli strategiyalarini shakllantirishda muhimdir va ularga doimiy ravishda e'tibor berish orqali korxona o'zining barqarorligi va raqobatbardoshligini saqlab qolishi mumkin.

1-rasm. Ishlab chiqarish korxonalarida risk sabablarining tavsifi

Korxona risklari, biznes muhitining noaniqligi, cheklangan resurslar, risk og'ishlari va voqealar o'rtasidagi bog'liqlik o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, korxonaning umumiy faoliyat samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Biznes muhitining noaniqligi, ya'ni bozordagi keskin o'zgarishlar, raqobat kuchayishi, texnologik yangiliklar va davlat siyosatidagi o'zgarishlar korxona uchun kutilmagan risklarni yuzaga keltiradi. Bu risklar korxonaning resurslarni to'g'ri taqsimlashi va qaror qabul qilish jarayonini qiyinlashtiradi. Korxona har doim barcha resurslarga ega emasligi sababli, resurslarning cheklanganligi ushbu risklarni boshqarishda qo'shimcha cheklovlarni keltirib chiqaradi.

O'tkazilgan tahlillar va o'rganilgan amaliy misollar asosida sanoat korxonalarida yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonining mavjud holati va bu jarayonga ta'sir qiluvchi asosiy omillar aniqlab olindi. Quyidagi natijalar ushbu tadqiqot doirasida olingan asosiy kuzatuv va tahlil natijalarini aks ettiradi:

- ko'plab korxonalarda energiya iste'moli yuqoriligi va chiqindilarni boshqarish tizimining sustligi risklarni oshirayotganini ko'rsatdi;
- yashil texnologiyalarni joriy etgan korxonalarda ekologik va iqtisodiy risklar sezilarli darajada kamaygani aniqlandi;
- davlat tomonidan qo'llab-quvvatlovchi mexanizmlar (subsidiya, soliq imtiyozlari) mavjud bo'lsa-da, ularni amalda qo'llash darajasi past;

Xulosa va tavsiyalar: Yashil iqtisodiyotga o'tish – sanoat korxonalarining ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan barqaror faoliyat yuritishini ta'minlovchi muhim omildir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ishlab chiqarish jarayonlarida energiya samaradorligini oshirish,

chiqindilarni kamaytirish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish risklarni sezilarli darajada kamaytiradi, texnologik modernizatsiya va ekologik menejment tizimlarining joriy etilishi sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish bilan birga, ularni xalqaro ekologik standartlarga moslashtirish imkonini beradi. Xulosadan kelib chiqib, berilgan tavsiyalar:

- sanoat korxonalarida yashil sertifikatlash tizimini joriy etish.
- innovatsion texnologiyalarni joriy qilish uchun davlat-xususiy sheriklik dasturlarini kengaytirish.
- ekologik xavflarni monitoring qilish uchun raqamli tahlil vositalaridan foydalanish.
- xodimlar malakasini oshirish bo'yicha doimiy trening dasturlarini tashkil etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2012). Green growth and the future of industrial production. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264178962-en>
2. Porter, M. E., & van der Linde, C. (1995). Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 97–118. <https://doi.org/10.1257/jep.9.4.97>
3. Khamidov, B. (2021). Yashil iqtisodiyot asosida sanoat rivojlanishini baholash. *TDIU Ilmiy jurnali*, 4(2), 45–52.
4. Uzbekistan Ministry of Economy and Finance. (2023). National Strategy for Transition to a Green Economy in Uzbekistan until 2030. Tashkent.
5. Kuznetsov, S., & Klimenko, V. (2020). Green innovations in industrial sectors: A tool to reduce production risks. *Journal of Cleaner Production*, 258, 120-138. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.120138>
6. Zaynutdinov, R. (2022). Yashil iqtisodiyot sharoitida korxonalarda risklarni boshqarishning zamonaviy usullari. *O'zbekiston iqtisodiyoti jurnali*, 6(3), 35–41.
7. World Bank. (2022). Uzbekistan: Pathways to a green and resilient economy. World Bank Group. <https://www.worldbank.org>
8. International Finance Corporation (IFC). (2019). Green industrial policy: Concept, policies, country experiences. IFC Publications. <https://www.ifc.org>
9. Tan, A. R., Matzen, D., McAloone, T. C., & Evans, S. (2010). Strategies for designing and developing services for manufacturing firms. *CIRP Journal of Manufacturing Science and Technology*, 3(2), 90–97. <https://doi.org/10.1016/j.cirpj.2010.12.00>

ADABIY TURIZMNING TA'LIM-TARBIYAGA TA'SIRI (QO'QON VA XORAZM ADABIY MUHITI MISOLIDA)

Raimova Hilola Ma'murjon qizi

FarDU 3-bosqich doktoronati

hilolaraimova1993@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Adabiy turizm va uning yoshlar tarbiyasiga ta'siri masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, Qo'qon xonlarining abadiy Makoni, u yerdagi maqbaralar holati va ziyorati masalasidagi ayrim mulohazalar va takliflar keltirib o'tilgan. Qo'qon shahrida adabiy turizmni rivojlantirish va ularning istiqbollari haqida ayrim taklif va mulohazalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Turizm, adabiy turizm, Qo'qon adabiy muhiti, Umarxon Amiriy, "Dahmayi Shohon", "Modarixon" maqbarasi, Muqimiy uy-muzeyi, Hamza uy-muzeyi, Muhammad rahimxon madrasasi, Qiyot qishlog'i, Avaz O'tar uy-muzeyi, Amiriy, majmua, gumbaz.

Kirish: Bugungi kunda dunyoda turizmning rivojlanayotgan shakllaridan biri adabiy turizm deb nomlanadi. Turizmning ushbu tarmog'ini yangi vujudga kelgan hodisa deb aytilish